

Téma 1 – Referenční teorie významu (sémiotický trojúhelník)

Dílčí témata

1. Co je to obsahová analýza (OA)?
2. Ontologie OA
Co je to obsah?
Kde je obsah?
3. Gnozeologie OA
Jak zjistit obsah?
Jak vyjádřit obsah?
4. Praxe OA
Jak chápat/modelovat obsah?

ÚISK – OBA T01

1

1

Cvičení 1

Proč je to tak těžké?

- 1) Mnoho ovlivňujících faktorů
- 2) Ontologické problémy s obsahem:
Není jasné, „co to je“
Není jasné, „kde to je“
- 3) Gnozeologicko-sémanticko-lingvistické problémy s obsahem

ÚISK – OBA T01

2

2

Karen Coyleová: Chybí nové paradigma věcného pořádání

„Spolu s novými modely pro bibliografický popis nebyly navrženy žádné nové věcné (obsahové) metody. Všechny navrhované popisné (deskriptivní) modely, od FRBR přes BIBFRAME po RDA, obsahují malé prázdné místo, kde by podle všeho měl být připojen k bibliografickému záznamu věcný selekční údaj nedefinované povahy. O důvodech toho můžeme pouze spekulovat, ale je zcela jasné, že knihovnická komunita popisné (jmenné) katalogizace má soudržnost, již nelze najít v související oblasti věcného přístupu. Může to být historická náhoda, nebo to může souviset s proveditelností úloh, jimž tyto různé skupiny čelí. Ať už z jakéhokoli důvodu, nacházíme naši profesi uprostřed aktivní diskuse o popisné bibliografii, s velmi malou pozorností zaměřenou na úlohu usnadnění tematického (obsahového) přístupu.“

COYLE, Karen. *FRBR before and after: a look at our bibliographic models*. Chicago: ALA Editions, an imprint of the American Library Association, 2016, s. 6.

ÚISK – OBA T01

3

3

Specifika obsahové analýzy – výběr hodnotných a důvěryhodných zdrojů

Patrick Wilson (1927-2003)

„Lidé z pohodlnosti mluví o knihovnách jako o skladištích informací, ale ony obsahují přinejmenším stejné množství nesprávných informací, a problém spočívá v tom, **oddělit jedny od druhých.**“

WILSON, Patrick. Patrick Wilson: a bibliographer among the catalogers. In: *Cataloging & classification quarterly*. 1998, 25(4), 311.

„**Objevování hodnotného** v množství většinou bezcenného a nezajímavého je hlavní složkou problému bibliografické kontroly.“

WILSON, Patrick. *Two kinds of power: an essay on bibliographical control*. Berkeley: University of California Press, 1978, © 1968, s. 1.

⇒ OA zahrnuje i interpretace a hodnocení

4

4

Otazníky kolem obsahu

1. Co je to obsahová analýza (OA)?
2. Ontologie OA
Co je to obsah?
Kde je obsah? ○ Dnešní témata
3. Gnozeologie OA
Jak zjistit obsah?
Jak vyjádřit obsah?
4. Praxe OA
Jak chápat/modelovat obsah?

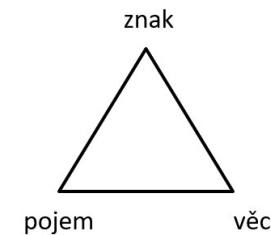
ÚISK – OBA T01

5

5

Který obsah?

- (1) Obsah – pojem
- (2) Obsah – věc
- (3) Obsah – znak (slovo)

ÚISK – OBA T01

6

6

Která obsahová analýza?

- (1) Výzkumná metoda
content ↓
Nové poznání
- (2) Proces zjišťování obsahu informačních zdrojů
subject ↓
Přístup ke zdrojům a jejich využití

ÚISK – OBA T01

7

7

Příklad – dotaz do e-konference Knihovna z 3. 10. 2024

Komu: knihovna@cesnet.cz ☆

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

zaměstnankyně naší fakulty a naše čtenářka pátrá po knize, kterou cca před dvaceti lety četla dětem. Sami jsme knihu dohledat nedokázali, chtěla bych tedy zkusit poslat dotaz dále, zda by si někdo z vás nevybavil, že se s ní někdy setkal.

Jedná se o soubor povídek, který není primárně určen dětem. Každá z povídek by měla mít překvapivý (ne úplně optimistický závěr), v jedné z povídek by měla vystupovat postava zlé čarodějnice jménem Elis (nebo Ellis) Šedá.

ÚISK – OBA T01

8

8

1

Co je to obsahová analýza?

Připomenutí z předmětu KSA

Znalost čeho?

dokument zdroj

Co to je isness

O čem to je aboutness

↓ ↓

poznatek, ← vědecký fakt výzkum indexace ⇒ obsahová metadata

ÚISK – OBA T01 9

9

2

Co je obsah? Obsah = smysl / význam?

Ale co to je „význam“ a „smysl“?

Příklady:	Význam výrazů „význam“, „smysl“
1. Proč to děláš? Jaký to má <i>smysl</i> (význam)?	účel, cíl
2. Význam nového obalu spočívá v tom, že...	úloha, funkce
3. Nemá <i>smysl</i> (význam), abys tam chodil.	(není) třeba
4. Přemýšlel o <i>smyslu</i> jejího počínání.	motiv
5. Pokusy objasnily význam toho jevu.	příčina
6. Život pro něho ztratil <i>smysl</i> .	pozitivnost
7. Má to pro nás velký význam.	důležitost

Obr. 116: Základní nesémiotické užití českých výrazů „význam“ a „smysl“

ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. 1. souborné vyd. Olomouc: Votobia, 1996, s. 416.

ÚISK – OBA T01 10

10

2

Obsah = předmět?

ČSN ISO 5963 (01 0174). *Dokumentace. Metody analýzy dokumentů, určování jejich obsahu a výběru lexikálních jednotek selektivního jazyka.*

Předmět = jakýkoliv pojem nebo kombinace pojmů reprezentující téma dokumentu

Téma = ?

ÚISK – OBA T01 11

11

2

Obsah ≠ forma ALE: Je možné oddělit obsah od formy?

Připomenutí z předmětu KSA

ÚISK – OBA T01 12

12

2

Obsah a forma informace

- 1) Informace = data, která mají smysl

MARC21
 336 Typ obsahu
 337 Typ média
 338 Typ nosiče

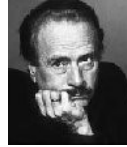
→ obsah
sdělení, content
- 2) Informace = znalosti, které jsou sdělitelné

→ komunikace - formát, kód
kanál, container, carrier, code

ÚISK – OBA T01

13

Obsah je hlavní, forma vedlejší ALE...

Herbert Marshall McLuhan
1911–1980
„The medium is the message“

Po úspěšném absolvování předmětu budou studenti:

- Umět aplikovat principy komunikace a interakce člověka a počítače (HCI) při řešení organizace elektronického obsahu

Po úspěšném absolvování předmětu budou studenti:

- Umět aplikovat principy komunikace a interakce člověka a počítače (HCI) při řešení organizace elektronického obsahu

ÚISK – OBA T01

14

2

Formální pořádání (struktura stylu, forma obsahu a kód)

Sto

.../---

100

.-----/-----/

sto

cto

C

ÚISK – OBA T01

15

2

Obsahové pořádání (struktura obsahu)


```

<jméno malíře>Sandro Botticelli
<datum narození>1445
<datum úmrtí>1510
<stručná charakteristika>je malíř italské renesance
  
```

ÚISK – OBA T01

16

Kde je obsah? 2

Analogové vs. digitální informace

„hmotný“ – „nehmotný“
tangible – intangible

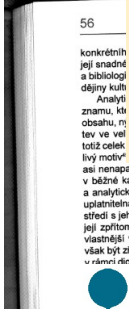
Lze si “sáhnout” na obsah?

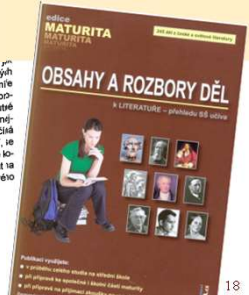
ÚISK – OBA T01 17

17

Kde je obsah? 2

- V textu?
- V hlavě autora / indexátora / čtenáře?
- Někde jinde?

ÚISK – OBA T01 18

18

Je obsah v metadatech?

Příklad – „nesémantická metadata“ na webu (HTML)

- Digitalizace
- Jana Dobrovská*
- Knihovny v České republice
- Pavel Souček*
- Umělá inteligence
- Web 2.0
- Věra Janková*
- Karel Novák*

Které téma je volné?

```

<li>Digitalizace</li>
<p><em>Jana Dobrovská</em></p>
<li>Knihovny v České republice</li>
<p><em>Pavel Souček</em></p>
<li>Umělá inteligence</li>
<li>Web 2.0</li>
<p><em>Věra Janková<br>Karel Novák</em></p>
                
```

metadata

ÚISK – OBA T01 19

19

Příklad – „sémantická metadata“ na webu srozumitelná jen lidem (XML)

- Digitalizace
- Jana Dobrovská*
- Knihovny v České republice
- Pavel Souček*
- Umělá inteligence
- Web 2.0
- Věra Janková*
- Karel Novák*

Které téma je volné?

```

<volné téma>Digitalizace
<student/ka>Jana Dobrovská</student/ka></volné téma>
<volné téma>Knihovny v České republice
<student/ka>Pavel Souček</student/ka></volné téma>
<volné téma>Umělá inteligence</volné téma>
<zadané téma>Web 2.0
<student/ka>Věra Janková</student/ka>
<student/ka>Karel Novák</student/ka></zadané téma>
                
```

metadata

ÚISK – OBA T01 20

20

Příklad – „sémantická metadata“ v databázích srozumitelná jen lidem (SQL)

metadata

Téma	Volné_zadané	Student_ka1	Student_ka2
Digitalizace	volné	Jana Dobrovská	
Knihovny v České republice	volné	Pavel Souček	
Umělá inteligence	volné		
Web 3.0	zadané	Věra Janková	Karel Novák

```
SELECT * FROM Studie
WHERE Volné_zadané = "volné"
```

ÚISK – OBA T01

21

21

Příklad – sémantická metadata na webu srozumitelná strojům (RDF)

http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_1591

Christmas trees

Property	Value	prefLabel	altLabel	La
rdfs:type	skos:Concept			ar
skos:inScheme	http://aims.fao.org/aos/agrovoc	صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	cs
skos:broader	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_3049	صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	de
skos:exactMatch	http://lod.nal.usda.gov/nalt/25725	صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	en
skos:closeMatch	http://d-nb.info/gnd/4065076-5	صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	es
	http://purl.org/bnctf/td/17865	صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	fa
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	fr
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	hi
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	hu
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	it
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	ja
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	ko
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	lo
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	pl
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	pt
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	ru
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	sk
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	th
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	zh
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	ms
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	tr
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	te
		صنوبر شتوي	صنوبر شتوي	sv

22

22

Jak modelovat / chápat obsah?

Různé teorie:

- **Operacionalismus** ⇒ *Generativní AI*
Logický pozitivismus: proces zobecnění empirických údajů
- **Kontextově / instrumentální**
Význam určuje využití v konkrétním kontextu
- **Performativní**
Obsah jako entita vytvářená sdělením
- **Komunikační** ⇒ *komunikační model obsahu*
Obsah jako součást komunikace
- **Referenční / zobrazovací** ⇒ *sémiotický model obsahu*
Obsah jako aspekt znaku

ÚISK – OBA T01

23

23

Sémiotický model obsahu

ÚISK – OBA T01

24

24

4

Model znaku - trojúhelník reference (sémiotický trojúhelník)

J znak
(jazykový výraz) - lexikální jednotka

vyjádření ↗

označení (denotace) ↘

smysl S (koncept, pojem) ← odraz → D denotát (skutečnost, objekt, věc)

ÚISK - OBA T01 25

25

4

Zobrazovací teorie významu Co je to odraz?

denotát

smysl

denotát ≠ smysl

odraz ≠ originál

ÚISK - OBA T01 26

26

4

Referenční funkce jazykových znaků

Auto má čtyři
...
kola
písmena

Kolik slov vidíte?
Auto Auto Auto

Co si představíte,
když řeknu...?

myš
soubor

J znak
(jazykový výraz) - lexikální jednotka

smysl S (koncept, pojem) → D denotát (skutečnost, objekt)

ÚISK - OBA T01 27

27